

Prof. Dr. Hasan Topal

Sunum Özeti

9 Eylül 1922 Ülkenin ve şehrin işgalden kurtarılması sonunda şehrin büyük bölümü yanmıştır. 17 Şubat 1923 tarihinde düzenlenen İzmir iktisat kongresinde; Yerel kaynaklara dayalı ve üreterek küresele eklemelenmenin, yakılıp, yıkılıp tahrip edilmiş bir coğrafyada ve bağımsızlık savaşından 5 ay sonra coşkulu, özgüvenli bir iktisadi program amaçlanır.

Cumhuriyet İzmir'i bir yangın alanı olarak devralmıştır. Kurucu ideolojinin temel hedefi, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşım, ötesine geçebilmektir. Bu hedef yenilikçi ve yaratıcı bir modernleşme öyküsüdür. Mekansal alanda Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Çağdaş İmajını Temsil edecek Modern Kenti inşa etme çabasıdır.

1950'lere kadar ülkemiz şehirleşme, mimarlık ve mekansal gelişmesini bu kurucu ideoloji bağlamında okumak gerekir. (Kuşkusuz 1950'den günümüze kadar olanı da bu kapsamda tartışmak.) Bu bağlamda İzmir Şehir Planı 1925/26 yıllarında mimar şehir plancısı Henri Prost danışmanlığında Rene-Raimond Danger tarafından hazırlanır. Plan; cadde, bulvar, yol kademeleri, büyük parklar ve meydanlar ile örülen gridal dokuda planlama anlayışına sahiptir. 1929 Dünya İktisadi krizi ve 1936-45 İkinci dünya savaşının yarattığı kaynak yetersizlikleri nedenleriyle plan uygulamasında sorunlar yaşanmış, 1932 de Prof. Herman Jansen'den, 1938 de mimar Le Corbusier'den plan önerileri istenmiştir. 1955 yılına kadar zorluklarla uygulanan Prost-Danger plan şeması, merkezde yüzyıla yaklaşan zaman içinde bütün değişme ve bozulmalara rağmen özünü büyük oranda korumaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında amaçlanan modern İzmir'i yansıtan ve günümüzde de şehrin teknik ve sosyal alt yapısı en yeterli bölgesidir denebilir.

1950 şehirciliğimizde bir kırılma noktasıdır. Her mahallede bir milyoner yaratma şiarıyla Liberal ve ithal ikameci politikalar mekana yansımaya başlamıştır. 1950 yılında düzenlenen İzmir Şehri Uluslararası İmar Planı yarışması sonunda kazanan Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş, Emin Canbolat ekibinin hazırladığı İzmir Şehir Planı 1955 yılında onaylanır. Plan Merkezde Prost-Danger Planının strüktürünü korurken kat yükseklikleri ve yoğunlukları artıran kararlar içermektedir. Şehir mekanında ve tarihi merkezde çözülme ve yeniden katlı yapılaşma başlar.

1960 İhtilali sonrasında ülkemizde yeniden Planlı Kalkınma Dönemi başlamıştır. Bu kapsamda DPT, İmar İskan Bakanlığı, İmar ve Planlama Genel Müdürlüğü ve İzmir Nazım İmar Plan Bürosu kurulmuştur. Bu büro tarafından İzmir'in Metropoliten alan Nazım İmar Planı hazırlanır ve 1973 yılında onaylanır. Ancak planın yapım ve onay sürecinin uzun olması, hızlanmış olan göçlerin de etkisiyle şehirde artan izinsiz yapılaşmalar plan onaylandığı anda pek çok mekansal verinin değişmesiyle sonuçlanmıştır. 1970'li yılların Liberal ekonomi politikaları plan kararlarından çok önemli sapmalara neden olmuştur.

24 Ocak 1980 Neoliberal iktisadi kararları 1980 darbesiyle uygulamaya geçilmiş, şehir mekanı insanlar için güvenli bir yaşam alanı olmak yerine bir sermaye birikim aracı olarak görülmeye başlanmış, bu kapsamda artık parsel ölçeğinde ve sektörel mevzi planlar mekansal gelişmeye egemen olmuştur. Yüksek Yapılar, AVM ler ve Serbest Bölgeler gibi büyük alanlar yer seçmeye başlamıştır. 1980'lerin ikici yarısı ve 1990'lar şehrin mekansal kabus yıllarıdır denebilir.

1999 yerel seçimleri sonucunda değişen İBŞB yönetimi İzmir'de kentsel kimliğin korunması ve geliştirilmesi, nitelikli mekansal düzenlemelerle kentin yaşam kalitesinin güçlendirilmesi, Kentin kültürel yaşamını destekleyecek nitelikli kültür mekanlarının tasarımı ve uygulanması, Körfez kentinde kentlinin denizle yeniden buluşturulması, kıyıların nitelikli tasarımlar ile rekreasyon amaçlı düzenlenmesi, Belediye bünyesinde Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Müdürlüğü kurularak korumaya kurumsal bir nitelik kazandırılması gibi politikaları benimsemiş, bu kapsamda uygulamalar yapılmış şehrin Nazım Planının yapılması çalışmaları başlamıştır.

Prof. Dr. Hasan Topal

2007 yılında İBŞB tarafından 1/25000 ölçekli İzmir Kentsel Bölge Nazım İmar Planı yapıp onaylanmıştır. Plan; 50km. yarıçapı kapsayan Belediye sınırları içinde, İzmir kentinin öncelikli sorunu, nereye ve nasıl büyüyeceği değil, mevcut yapılaşmış kentsel alanının yaklaşık %50'sini oluşturan, güvensiz, sağlıklı, her türlü kentsel teknik ve sosyal altyapı açısından yetersiz bölgelerin ve yapılarının, nasıl daha güvenli, sağlıklı, nitelikli yapılara ve kaliteli kentsel yaşam alanlarına dönüştürüleceği sorunu olarak belirlemiş ve bu kapsamda kararlar önermiştir. Ancak ülkemizde sektörel temelli ve çok otoriteli parçacı planlama yapısının sonuçları İzmir şehri özelinde olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. (Onaylı Planda bulunmayan merkezi projeler ve mevzi plan kararları)

İzmir'de Mimarlık; 1923-1930 yılları arası ülkemiz mimarlık pratiği İzmir'de 1. Milli Mimari Akımı olarak mekana yansımış olup, özgün örnekleri günümüzde de izlenebilmektedir. Banka ve İşhanı binaları. 1930' lu yıllarda İzmir'de modern mimari akımının ilk örnekleri görülür. Okul binaları, sergi pavyonları, az katlı konut binaları ve aile apartman binaları yapılmaya başlar.

1955 İmar Planı kararları kapsamında şehirde, özellikle yangından kurtulmuş kıyı kesiminde eski konut dokusunun yerine bitişik nizam çok katlı apartman binalarının yapımı ve tarihi merkezde yeni yapılaşma arayışları başlar.

1960'lar İzmir'de özellikle kamu yapılarının Mimarlık yarışmaları yöntemiyle elde edildiği bir dönemdir. Belediye Binası, Hükümet Konağı, Devlet Hastanesi, SSK İş Merkezi, AKM, Resim Heykel Müzesi gibi resmi ve kültürel işlevli binaların yarışma projeleri ile yapımı başlatılır. Pek çoğu ancak 70'li yıllarda tamamlanıp hizmete açılmıştır.

1980'li yılların sonunda ve 90'larda dönemin modern mimarlık örneği özgün konut binaları ve konaklama, banka, iş merkezi gibi işlevlere ait nitelikli mimarlık örnekleri binalar yapılmıştır. Dönemin eğilimi olarak post modern olarak tanımlanabilecek binalar da görülür. Ayrıca bu dönem şehirde Emlak Bankası ve Kooperatif Birliklerince yapılan Toplu Konutların yoğunlaştığı yıllar olmuştur. 2000'li yıllar için, İzmir de nitelikli mimarlık örneklerinin yaygınlaştığı bir mekansal ortam sunmaktadır denebilir.

Sonuç; Yüz yıl önce 9 Eylül 1922 yılında emperyalizme karşı verilen kurtuluş savaşının kazanılmasıyla başlayan ve yanmış, yıkılmış, yoksul ve kıt kaynakları olan bir coğrafyada 1923'de kurulmuş olan Laik Cumhuriyetin özgüvenli, kararlı, yerel kaynaklara dayalı planlı kalkınma ve modern şehirleşme politikalarının yerini 1950'lerde liberal politikalar almıştır.

1950 yıllarında başlayan politik, sosyal ve iktisadi alandaki değişimler sonucunda şehirlerde göçe dayalı yaşanan büyük nüfus artışı ve plansız yapılaşmanın yarattığı sorunlar 1980'lerin neoliberal politikaları ile bütünleşmiş, imar afları vb. uygulamalarla mekanda çözümsüzlük sınırlarına dayanmıştır.

Günümüzde de etkisini artırarak sürdüren bu politikalar şehrin doğal kültürel değerleri ile ve güvenli geleceği ile çatışan bir değişimi yaratmaktadır. Özellikle iklim değişikliklerinin ve afetlerin yerleşmelere (deprem, kuraklık ve sel baskını) etkisi bağlamında bu süreç kaygı verici.

Genel olarak şehrimizin yapıli çevresine bakıldığında, kuruluş yıllarının (Erken Cumhuriyet Döneminin) planlı ve modern şehir yaratma ideali ve izleri, kararlılığı ve başarısı günümüze bir ders ve esin kaynağı niteliğindedir.

İzmir'in yüz yıllık mimarlık ve planlama serüveninde, yapı stoğu içinde çoğunluğu oluşturmasalar da yapıldıkları dönemlerinin mimarlık anlayışlarını yansıtan nitelikli mimariye sahip binalar şehrin modern yüzünü temsil etmektedir.